

УДК: 338.242.4

К.А. Пріб, доц., канд. екон. наук, докторант
ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН

Підходи до оцінювання економічних криз в антикризовому регулюванні сільського господарства

У статті запропоновано методичні підходи до оцінювання поширеності економічних криз у сільському господарстві порівняно з економікою в цілому, наведено практичні розрахунки та обґрунтовано засади застосування результатів оцінок для формування ефективного антикризового регулювання.
методичні підходи, індикатори, економічна криза, антикризове регулювання, антикризові заходи, сільське господарство

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Виникнення і поширення у 2008-2009 рр. фінансово-економічної кризи, яке відбулося після відносної стабілізації економіки на початку 2000-х рр., свідчить про те, що питання завчасного виявлення й оцінювання ймовірності настання криз, аналіз напрямів фінансово-економічної дестабілізації та розробка і впровадження ефективних заходів антикризового регулювання набувають усе більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми. Нині проблеми антикризового регулювання в економіці країни в цілому та в сільському господарстві зокрема активно вивчаються вітчизняними і зарубіжними науковцями. Значна увага приділяється вивченню іноземного досвіду щодо розробки і запровадження антикризових заходів [1, С. 58-59; 2, С. 26-30], визначенню місця і ролі антикризового регулювання у загальній економічній політиці держави [3, С. 38], розробці його стратегії і тактики [4, С. 29] тощо. Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень окремі практичні аспекти запровадження антикризового регулювання та забезпечення його ефективності залишаються недостатньо розробленими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена означена стаття. До таких недостатньо розроблених практичних аспектів запровадження антикризового регулювання належить перш за все відсутність методичних рекомендацій щодо виявлення й оцінювання ймовірності настання і поширення економічних криз в сільському господарстві та економіці загалом. При цьому для сільського господарства, де кризи зазвичай носять більш затяжний характер та призводять до найруйнівніших наслідків, потреба у науковому обґрунтуванні системи моніторингових оцінок є особливо гострою.

Тому метою даного дослідження стало обґрунтування методичних підходів до виявлення й оцінювання виникнення і поширення кризових явищ у сільському господарстві та в економіці в цілому. **Завданням дослідження** стала розробка загального дизайну аналітичного процесу, обґрунтування набору спеціальних оціночних індикаторів, практична апробація розробленої методики та визначення засад використання результатів оцінок для формування ефективного антикризового регулювання в сільському господарстві.

Результати дослідження. У результаті наших досліджень були розроблені ме-

тодичні рекомендації з оцінювання поширеності кризових явищ в сільському господарстві та економіці в цілому, задля чого синтезовано загальні підходи методик макроекономічної оцінки, обґрунтовані спеціальні критерії оцінювання та запропонований загальний дизайн аналітичного процесу. Методика оцінювання містить дев'ять груп індикаторів із 47 показниками, за допомогою яких можна комплексно оцінити основні характеристики стану і розвитку сільського господарства та порівняти їх із загальноекономічними тенденціями. Усі показники, що входять до складу методики, поділяються на три групи:

а) аналітичні – показники, що уможливають вимірювання і аналіз окремих явищ чи процесів (оборотність та рентабельність використання капіталу, показники ризику фінансування та рівня забезпечення інвестиційних потреб тощо). Ці показники становлять основу методики і слугують для обчислення двох наступних груп коефіцієнтів;

б) динамічні – ті, що надають уявлення про зміни досліджуваних явищ і процесів у часі (індекси оборотності і рентабельності використання капіталу, індикатори зростання безробіття, індекси посилення платіжних проблем тощо). Необхідність показників цієї групи обумовлена тим, що кризи являють собою складову економічної динаміки, а отже їх оцінювання потребує застосування індексів і інших видів динамічних критеріїв;

в) порівняльні – показники, які забезпечують визначення співвідношення між аналітичними показниками по сільському господарству і економіці в цілому та виявлення порівняльної глибини проявів криз.

Такий методологічний підхід уможливив одночасне вивчення стану, динаміки та порівняльної характеристики поширення криз в сільському господарстві. Водночас, до складу методики, як зазначалося, внесено дев'ять груп індикаторів, які дозволяють розглянути проблему криз з різних точок зору та ідентифікувати вид кризи. Це, разом із визначенням динаміки та глибини кризових проявів, забезпечує вчасне розроблення і впровадження найбільш ефективних заходів антикризового регулювання. До складу методики зокрема внесено такі групи показників:

– група I. Індикатори інтенсивності використання капіталу, зокрема коефіцієнти та індекси оборотності капіталу в економіці та у сільському господарстві, а також порівняльний індекс показників інтенсивності;

– група II. Індикатори ефективності використання капіталу, у тому числі показники рівнів та індекси рентабельності використання капіталу в економіці й сільському господарстві, порівняльний індекс ефективності використання капіталу;

– група III. Індикатори продовольчої безпеки країни та експортного потенціалу сільського господарства, до яких належить коефіцієнт та індекс забезпеченості сільськогосподарської продукції платоспроможним попитом, показник рівня та індекс забезпеченості внутрішнього ринку сільськогосподарськими товарами вітчизняного виробництва, а також показник рівня та індекс експорту сільськогосподарської продукції;

– група IV. Індикатори ризиків фінансування, у тому числі показники і індекси ризиків фінансування в економіці та у сільському господарстві, а також порівняльний індекс ризиків фінансування;

– група V. Індикатори інтенсивності інвестиційних процесів та інвестиційного забезпечення, зокрема індекси приросту інвестицій в економіку та у сільське господарство, порівняльний індекс інтенсивності інвестиційних процесів, показники рівнів забезпеченості інвестиційних потреб в економіці та у сільському господарстві, індекси зміни рівня інвестиційного забезпечення в економіці та у сільському господарстві, а також порівняльний індекс інвестиційного забезпечення;

– група VI. Індикатори стану основного капіталу, у тому числі показники рівнів зносу основних засобів та індекси погіршення стану основного капіталу в економіці та у сільському господарстві, порівняльний індекс стану основного капіталу;

– група VII. Індикатори цінової кон'юнктури, зокрема агрегатні індекси цін в економіці та у сільському господарстві, а також індикатор посилення цінового диспаритету;

– група VIII. Індикатори безробіття, у тому числі показники рівнів та індекси безробіття в економіці та у сільському господарстві, порівняльний індикатор безробіття;

– група IX. Індикатори платіжних проблем, а саме показники рівнів прострочення боргів у всіх суб'єктів господарювання та у сільськогосподарських товаровиробників зокрема, індекси посилення платіжних проблем в економіці та у сільському господарстві, а також порівняльний індекс платіжних проблем.

У таблиці наведено результати оцінювання поширеності кризових явищ у сільському господарстві та економіці по 35 основних показниках у 2006-2008 рр., здійснене на підставі інформації Держкомстату України [5].

Таблиця 1 – Оцінка поширеності кризових явищ у сільському господарстві та економіці в цілому

Показники	Р о к и		
	2006	2007	2008
1	2	3	4
Індикатори інтенсивності використання капіталу			
Оборотність капіталу: в економіці	0,71	0,72	0,73
в сільському господарстві	1,50	1,45	1,38
Індекси оборотності капіталу: в економіці	97,3	101,4	101,4
в сільському господарстві	100,0	96,7	95,2
Порівняльний індекс індикаторів інтенсивності	211,3	201,4	189,0
Індикатори ефективності використання капіталу			
Рентабельність використання капіталу: в економіці	4,6	6,3	0,3
в сільському господарстві	4,1	9,7	5,4
Індекси рентабельності використання капіталу: в економіці	97,9	137,0	4,8
в сільському господарстві	69,5	236,6	55,7
Порівняльний індекс ефективності використання капіталу	89,1	154,0	18 р.
Індикатори продовольчої безпеки країни та експортного потенціалу сільського господарства			
Рівень забезпеченості внутрішнього ринку сільськогосподарськими товарами вітчизняного виробництва ¹	75,6	75,1	74,8
Індекс забезпеченості внутрішнього ринку вітчизняними товарами	96,2	99,3	99,6
Рівень експорту сільськогосподарської продукції	17,0	18,7	28,1
Індекс експорту сільськогосподарської продукції	105,6	110,0	150,3
Індикатори ризиків фінансування			
Показники ризику фінансування: в економіці	1,30	1,37	1,86
в сільському господарстві	0,80	0,81	1,14
Індекси ризику фінансування: в економіці	108,3	105,4	135,8
в сільському господарстві	100,0	101,3	140,7
Порівняльний індекс ризиків фінансування	61,5	59,1	61,3

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Індикатори інтенсивності інвестиційних процесів та інвестиційного забезпечення			
Індекси приросту інвестицій: в економіку	134,5	150,5	123,7
в сільське господарство	146,6	129,9	178,6
Порівняльний індекс інтенсивності інвестиційних процесів	109,0	86,3	144,4
Індикатори стану основного капіталу			
Рівні зносу основних засобів: в економіці	51,5	54,0	66,4
в сільському господарстві	49,0	38,4	34,4
Індекси погіршення стану основного капіталу: в економіці	105,1	104,9	123,0
в сільському господарстві	96,8	78,4	89,6
Порівняльний індекс стану основного капіталу	95,1	71,1	51,8
Індикатори цінової кон'юнктури			
Агрегатний індекс цін в економіці	109,1	112,8	125,2
Агрегатний індекс цін в сільському господарстві	102,4	138,0	110,3
Індикатор посилення цінового диспаритету	106,5	81,7	113,5
Індикатори безробіття			
Рівні безробіття: в економіці ¹	7,4	6,9	6,9
в сільському господарстві ¹	6,6	6,2	6,5
Індекси зростання безробіття: в економіці	94,9	93,2	100,0
в сільському господарстві	100,0	93,9	104,8
Порівняльний індикатор безробіття	89,2	89,9	94,2

1) Розрахунки Держкомстату України [5].

Як видно з таблиці упродовж досліджуваного періоду незадовільним залишався рівень ділової активності суб'єктів господарювання. Так, упродовж 2006-2008 рр. оборотність капіталу в економіці в цілому становила лише 0,71-0,73 обороту на рік. У сільському господарстві активність була вищою, а коефіцієнт оборотності становив 1,38-1,50. Проте, якщо в економіці загалом в останні роки інтенсивність використання капіталу була досить стабільною, то у сільському господарстві вона набула тенденцію до зниження. Так, у 2006 р. порівняльний індекс індикаторів інтенсивності становив 211 %, а у 2008 р. знизився до 189 %. Нестабільною як в економіці в цілому, так і в сільському господарстві зокрема, була ефективність використання капіталу. Якщо у 2007 р. порівняно з попереднім роком рентабельність зростала відповідно на 1,7 та 5,6 %, то у 2008 р. різко скоротилася на 6 та 4,3 %. Порівняльний індекс ефективності використання капіталу у 2007-2008 рр. був достатньо високим. Водночас, слід зазначити, що не варто цілком позитивно оцінювати показники інтенсивності і ефективності використання капіталу в сільському господарстві. Адже вказана тенденція є відносно короткочасною і нестійкою. Тому заходи антикризового регулювання у сфері інтенсивності та ефективності використання капіталу в сільському господарстві мають спрямовуватися не стільки на їх підвищення, скільки на закріплення досягнутого рівня, зокрема через стабілізацію ринкової кон'юнктури і платоспроможного попиту населення, активізацію зовнішньоекономічної діяльності та захист вітчизняного товаровиробника.

Як свідчать дані таблиці, в Україні забезпеченість внутрішнього ринку сільськогосподарськими товарами вітчизняного виробництва складає близько $\frac{3}{4}$, активізується зовнішньоекономічна діяльність та збільшується експорт сільськогосподарських продуктів, що цілком позитивно. Проте, нині внаслідок нестачі статистичної інформації ускладнене обчислення коефіцієнту та індексу забезпеченості сільськогосподарської продукції платоспроможним попитом, що унеможливує адекватне оцінювання стану

продовольчої безпеки країни. Тому, формування ефективного антикризового регулювання потребує удосконалення процесу збору та обробки статистичної інформації на державному рівні.

У зв'язку зі зниженням автономії господарюючих суб'єктів та зростанням обсягів залучення боргового капіталу в економіці в цілому та в сільському господарстві зокрема зростають ризики фінансування. Проте рівень таких ризиків у сільському господарстві значно нижчий від загального по економіці, адже порівняльний індекс ризиків фінансування упродовж досліджуваного періоду коливався в межах 59,1 – 61,5. Отже, антикризове регулювання має спрямовуватися на розширення джерел фінансування діяльності сільськогосподарських товаровиробників та стабілізацію фінансового ринку країни в цілому.

Індикатори інтенсивності інвестиційних процесів та інвестиційного забезпечення найбільш суттєво коливаються у динаміці порівняно з іншими показниками оцінювання поширеності кризових явищ. Оскільки здебільшого індекси приросту інвестицій в сільському господарстві вищі, ніж в економіці, то це можна було б розцінити цілком позитивно. Проте, така ситуація швидше свідчить про певну інертність сільського господарства, що виникла внаслідок уповільненого відродження інвестиційних процесів у галузі та їх відставання від аналогічних процесів в економіці. Тому антикризове регулювання в інвестиційній сфері сільського господарства має спрямовуватися на посилення ритмічності інвестиційних потоків та забезпечення їх відповідності загальноекономічним тенденціям. Крім того, основною метою антикризового регулювання інвестицій має стати не просто зростання обсягів інвестування, а забезпечення їх відповідності інвестиційним потребам галузі. У зв'язку з цим необхідно на загальнодержавному рівні обчислювати й оцінювати інвестиційну потребу як економіки країни в цілому, так і сільського господарства зокрема, що уможливить визначення і оцінювання показників рівнів, а також динамічних і порівняльного індексів забезпеченості інвестиційних потреб в економіці та у сільському господарстві, що нині ускладнене.

У сільському господарстві визначено кращий стан та більш інтенсивне оновлення основного капіталу порівняно із економікою країни в цілому, про що свідчать дані таблиці. Крім того, на селі відносно нижчий рівень безробіття. Водночас, мінливість цінової кон'юнктури в сільському господарстві значно вища, ніж в економіці. Періоди зміни цін в галузі не співпадають із аналогічними періодами в економіці, а їх деяке запізнення у часі свідчить про ймовірність додаткових втрат аграрних товаровиробників. Тому ще одним важливим напрямком антикризового регулювання має стати усунення цінового диспаритету та стабілізація цінової кон'юнктури.

Крім того, щоб адекватно судити про кризу та завчасно виявляти ймовірність її виникнення необхідно здійснювати постійний моніторинг платіжних проблем. Проте, нині внаслідок недосконалості процесів збору і обробки статистичної інформації, нині визначення показників рівня прострочення боргів, динамічних та порівняльного індексів посилення платіжних проблем унеможливлене. Це ще раз підтверджує необхідність поліпшення інформаційного забезпечення антикризового регулювання.

За результатами здійсненого дослідження ми дійшли **висновків** щодо доцільності практичного застосування запропонованих методичних підходів оцінювання поширеності кризових явищ в сільському господарстві та економіці, що дозволить поліпшити процес оцінювання проявів, глибини і динаміки макроекономічних і галузевих криз, а також визначати напрями, розробляти і впроваджувати ефективні заходи з антикризового регулювання.

Перспективами подальших розвідок у напрямку антикризового регулювання в сільському господарстві є обґрунтування засад та розробка практичних підходів щодо

поліпшення процесів формування, збору та обробки статистичної інформації, розрахунку та оцінювання інвестиційних потреб в економіці країни в цілому та у сільському господарстві зокрема, обґрунтування та впровадження ефективних регулюючих заходів, спрямованих на стабілізацію господарської діяльності та недопущення виникнення і поглиблення кризових явищ.

Список літератури

1. Кожевина О.В., Кундиус В.А. Антикризисное регулирование и управление как механизмы преодоления неплатежей в АПК региона: Монография. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2000. – 201 с.
2. До М.В. Зарубежный опыт антикризисного регулирования и управления в аграрной сфере экономики. // Ученые записки экономического факультета ЯГСХА: экономическая наука – якутскому селу: Сборник научных трудов. Выпуск 1. / Отв. ред. к. филос. н., доцент А.Г. Пудов. – Якутск: Изд-во Якутского ун-та, 2003. – 31 с.
3. Лігоненко Л.О., Тарасюк М.В., Хіленко О.О. Антикризисное управління підприємством: Навч. посіб. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 377 с.
4. Бойко В.А., Чистоходова Л.И. Стратегия и тактика антикризисного регулирования и управления деятельностью сельскохозяйственных организаций. – М.: Издательство МГОУ, 2008. – 189 с.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Розділ: «Статистична інформація» – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

К. Приб

Подходы к оцениванию экономических кризисов в антикризисном регулировании сельского хозяйства

В статье предложены методические подходы к оцениванию расширения экономических кризисов в сельском хозяйстве по сравнению с экономикой в целом, приведены практические расчеты и обоснованы принципы применения результатов оценок для формирования эффективного антикризисного регулирования.

К. Приб

Approaches to economic crises estimation in crisis-proof regulation of agriculture

Methodic approaches to enlargement estimation of economic crises in agriculture compared to economics upon the whole were offered in the article. Practical calculations were given and principles of estimation results application for forming the effective crisis-proof regulation were grounded.

Одержано 30.03.10